

N. 50. 1831

KLEINE BIJDAGEN
TOT DE PRAKTIJK
DER
GENEESKUNDE.

ERSTE STUK.

OVER DE LONGTERING.

DOOR

E. J. THOMASSEN à THUESSINK,
*M. D. en Emeritus Professor aan de Hoogeschool te
Groningen.*

De prijs is 60 cents.

W. 9. 209

~~Handwritten scribble~~

51168/B

KLEINE BIJDRAGEN

TOT DE PRAKTIJK

DER

GENEESKUNDE.

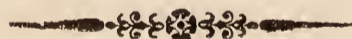
Eerste Stuk.

OVER DE LONGTERING.

DOOR

E. J. THOMASSEN à THUESSINK,

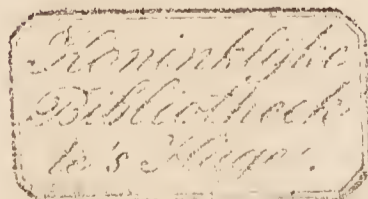
M. D. EN EMERITUS PROFESSOR AAN DE HOOGESCHOOL TE
GRONINGEN.

TE GRONINGEN, BIJ

R. J. SCHIERBEEK.

1831.

E R R A T A.

Pag.	5	reg.	9	staat waarheid		lees waarheid
—	30	—	6	— verbrant	—	verbrand
—	30	—	30	— <i>Tat.</i>	—	<i>Tart.</i>
—	32	—	27	— <i>Ipecoacanna</i>	—	<i>Ipecacoanna</i>
—	35	—	20	— <i>Fouqiu</i>	—	<i>Fouquier</i>
—	38	—	24	— <i>Josephische</i>	—	<i>Josephinische</i>
—	41	—	16	— Leefwijze	—	Leerrede
—	48	—	12	— <i>in</i>	—	<i>in</i>

A A N

MIJNEN HOOGGEACHTEN VRIEND,

den Weledelen zeer Geleerden Heer

M A R C U S J A N B U S C H,

Med. Doctor, Stads-Physicus, Vice-President van de Provinciale Geneeskundige, en Lid van de Plaatselijke Commissie van Toezicht te Groningen — Lid van verscheidene Geleerde Maatschappijen,

W O R D T D I T S T U K J E,

als eene openbare hulde aan zijne langdurige en menigvuldige diensten, zoowel aan de Maatschappij, als aan den ondergeteekenden, bewezen,

OPGEDRAGEN

DOOR DEN

S c h r i j v e r.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

V O O R B E R I G T.

Na een zeven en dertig jarige dienst aan deze Hoogeschool, wegens aanhoudende zwakheid, onbekwaam zijnde om mijne menigvuldige Akademische betrekkingen te vervullen, heeft het Zijner Majesteit onzen geëerbiedigden Koning behaagd mij onlangs een eervol Emeritaat te schenken.

Ofschoon ik steeds gevoele, dat met mijne jaren ook mijne ongesteldheden vermeederen, wensche ik echter, die oogenblikken, waarin ik verpozing ondervinde, te besteden ten nutte van mijne voormalige toehoorders, en van die geneesheeren, welke mijnen arbeid altijd met zoo veel welwillendheid, hebben willen ontvangen.

Niet meer geschikt om grootere werken te ondernemen, was mijn oogmerk, zoolang ik daartoe krachten had, uit mijnen voorraad nu en dan een klein praktisch stukje te geven, hetwelk men dan, of alleen kan nemen, of in een bundel, onder den titel van Kleine bijdragen tot de Praktijk der Geneeskunde.

Mijn eerste stukje zoude dan bevat hebben een overzicht over de nu zoo zeer gevreesde Cholera Indica, en ik had dit reeds voor de pers gereed gemaakt, dan bij nadere overweging heb ik het terug gehouden, voornamelijk omdat ik omtrent verschillende punten, vooral de genezing daarvan betreffende, geene mij voldoende raadgevingen konde mededeelen en dus liever wilde afwachten betere berigten, welke wij reikhalzende te gemoet zien van die geneesheeren, welke helaas in het Noorden van Europa deze ziekte zoo menigvuldig behandeld hebben. — Terwijl wij hartelijk wenschen, dat de pogingen, welke zoo ijverig door ons gouvernement in het werk gesteld worden, en de middelen ook daartoe door de onlangs in 's Hage vergaderde commissie aangeraden, onder 's Hemels zegen, ons de gelegenheid zullen benemen om deze ziekte zelf waar te nemen en te behandelen.

Het eerste stukje hetwelk hierbij gaat, bevat eenige aantekeningen en bedenkingen, over de longtering, welke mij voorkwamen niet geheel onnut te zullen zijn — hopende ik in de volgende stukjes, van welke reeds sommige begonnen zijn eenige andere praktische stukken in denzelfden smaak te behandelen.

GRONINGEN den 20 Julij 1831.

EENIGE GEDACHTEN

OVER DE

L O N G T E R I N G.

Ik heb in het eerste deel mijner waarnemingen eene korte verhandeling over de tering gegeven, en het geen ik toen voor bijna 30 jaren daarover gezegd heb, zal ik niet terug nemen. Er is mogelijk geene ziekte, waarover meer geschreven is, vooral in onzen tijd, als deze, en echter zijn wij in de kennis en vooral in de genezing daarvan zeer weinig gevorderd. Elke bijdrage derhalve welke de ondervinding omtrent de kennis en behandeling van deze belangrijke ziekte aan de hand geeft, moet elken geneesheer welkom zijn.

Ik zal daarom het een en ander betrekkelijk deze ziekte, het welk mij mijne lectuur

en mijne ondervinding aan de hand geven, ofschoon geheel niet systematisch, maar als niet zamenhangende stukken, zoo als mij die in de gedachten kwamen, hier opgeven, denkende dezelve ten minsten niet alle, geheel zonder nut te zullen zijn.

I.

VOLKOMENE EN TIJDELIJKE GENEZING
DER TERINGZIEKEN,

Onlangs viel mij in handen, *Klinisch annal.* of in HARRLESS *neueste Jahrb. der Deutsch. Med. & Chir.* xv. deel 3e st. p. 337. een verslag van de *Heidelberger* Hoogleeraren omtrent de genezing van de tering.

» Als ons van de 28 teringzieken slechts 9
» gestorven zijn, zal niemand denken, dat de
» overige genezen zijn, en helaas kunnen wij dit
» van geen eenigen gelooven. Vele werden in
» zoo verre beter, dat men ze weder kon
» ontlaten; en hun leven nog eenigzins konden
» voortrekken. Dit gelukt, volgens het zeggen
» VAN LAENNEC, zeer dikwijls bij diegene, waarbij
» de vorming en werking der tuberkels plaats
» heeft. Wanneer deze ziekte na maanden of
» jaren zich hervat, dan wordt dezelve zeker

» doodelijk. Van diegene welke zich om de
 » ziekte te onderkennen niet van het stetoskoop
 » bedienen, wordt deze toestand, die gelukkig
 » overgaat, meestal voor eene eenvoudige ver-
 » koudheid gehouden. De *pectoriloqui* bewijst
 » daarvan het tegendeel in het verdere verloop.
 » In het voorleden jaar, toen bij het begin der
 » winterkoude ook de borstziekten zeer gunstig
 » afliepen, hadden wij dikwijls gelegenheid de
 » waarheid der opmerking van LAENNEC, zoo
 » wel als van eenige andere waarnemingen van
 » dezen geneesheer bevestigd te zien, die om-
 » trent de onderscheiding der borstziekten zulke
 » groote verdiensten verworven heeft, dat hij
 » in dit opzigt als de eerste en het hoogste
 » gezag hebbende moet erkend worden. Buiten-
 » dien hebben wij vooral in het *polyclinicum*
 » vele oude aan tering lijdende zieken, die van
 » tijd tot tijd onze hulp vorderden, en bij welke
 » zich de ziekte jaren lang uitstreckte. Ook
 » bevonden zich deze in het voorleden jaar
 » zeer redelijk, en er stierven daarvan zeer
 » weinige. Zeer belangrijk was daaronder een
 » lijder, die de tering scheen te hebben, en
 » volkomen hersteld werd. Wij namen op den
 » 5 April eene getrouwde vrouw van 27 jaren
 » in bet *clanicum* op, die reeds zeer vermagerd
 » was, een zeer snellen pols had, en zeer veel
 » etter opgaf. Zij kon bijna op de regter zijde
 » niet liggen, ook hoorde men onder een groo-

» ten omtrek onder het sleutelbeen de *pector-*
 » *loqui*. Bij nader onderzoek bleek het dat de
 » zieke gezond, niet van teringachtige ouders
 » voortgesproten voor $\frac{3}{4}$ jaars eene *peripneumonie*
 » gehad had, waarna de toevallen der borst,
 » en de opwerping van etter waren nagebleven.
 » Wij besloten hieruit, dat hier geen *tuberculeuse*
 » holte plaats had, maar dat zich na de *peri-*
 » *pneumonie* een *absces* gevormd had, en dit
 » nog voortetterde, en wij maakten daaruit
 » eene betere *prognose*, als men door de uiter-
 » lijke omstandigheden anders zoude gedaan
 » hebben, en wij hoopten, dat zij nog zoude
 » kunnen hersteld worden. Dit gelukte dan
 » ook, zoo als wij gezegd hebben volkomen,
 » door het gebruik van de *digitalis purpur.*
 » en het *plumbum aceticum*, die de zieke in
 » het begin $\frac{1}{4}$ vervolgens $\frac{1}{2}$ gr. eindelijk 1 gr.
 » 2 maal dagelijks gebruikte, waarmede een
 » geschikte dieet gepaard ging. Het versterkt
 » mij in het vermoeden, dat wel in de meeste
 » gevallen, waarin de tering door lood en andere
 » middelen genezen wierd geene *tuberculeuse*
 » tering, maar dikwijls ook in het geval van S.
 » (*Klin. ann. 5b. 2h*) een longen *absces* heeft
 » plaats gehad na eene voorgaande ontsteking.
 » Deze longen *abscessen* zullen wel in vele
 » plaatsen menigvuldiger voorkomen, als zij door
 » LAENNEC te *Parijs* gezien zijn, namelijk op
 » het platte land; daar de *peripneumonien* dik-

» wijls verzuimd worden, vooral in bergachtige
 » landen. Ik verklare daaruit het nut, hetwelk
 » LINZ wederom van het lood roemt: zoo nuttig
 » dat bij verouderde *abscessen* zijn mag (en wij
 » houden het voor het eerste en gewichtigste
 » middel) even weinig doet dit bij de *tuber-*
culeuse tering, waarvan ik maar al te veel
 » gelegenheid gehad heb, mij te overtuigen. «

Ik vond over het geheel zoo veel waarheid in deze opmerkingen, dat ik mij daarbij zeer wel kan voegen, en dat ik dezelve ter behartiging vooral aan mijne jonge amptgenooten gerust durf aanbevelen.

Ik heb ook opgemerkt, dat ik niet één, maar eene menigte zieken, die teringachtig waren, hetzij deze ziekte uit verkoudheid, of ook uit *haemoptysis* voortkwam, en zich door sterke hoest met of zonder fluimlozing met vermagering en vermindering van krachten, doch zonder aanmerkelijke koorts nagtzweet of *diarhe* vertoonde als zij bij tijds bij mij kwamen, hersteld heb, en wel zoodanig, dat zij wederom tot vleesch en krachten kwamen. Dat ik dit voornamelijk heb bewerkt door afleiding te maken door een garoubast op den arm te leggen, door eenen matigen en spaarzamen leefregel, het geheel onthouden van wijn en alle geestrijke dranken, en het gebruik van ezinnenmelk: Het veranderen van lucht, het drinken en baden te *Ems* en daarna het

drinken van *Pyrmonts* water aan de bron zelve in *phthises pituitosae* deden ook dikwijls veel nut. Ik heb somtijds gezien, dat daardoor de loop van de *Scrophuleuse* en *tuberculeuse* tering voor een vrij langen tijd gestuit wierd. Somtijds zag ik dat er een kuch en ophoesting van een weinig etter 'smorgens, als een fontanel overbleef, dat zelfs jaren, maar onder een redelijk goeden leefregel voortduurde. Dan ik heb ook zeer dikwijls, vooral in deze laatste jaren gezien, dat het op oud ijs ligt vriest, dat bij het vatten van koude, en bij andere *excessen* de ziekte met verdubbelde woede wederkeerde, zich zeer schielijk tot *suppuratie* zettede, die niet meer te genezen was, en ondanks alle aangewende middelen dan nog doodelijk wierd.

De *Scrophuleuse* en *tuberculeuse* tering, die dikwijls erfelijk is, en veelal geheele geslachten wegraapt, is volgens alle ondervinding de ergste en ook de gevaarlijkste — dan men moet die echter niet aanstonds voor doodelijk verklaren. Men ziet dikwijls dat verscheidene kinderen van teringachtige ouders, tot de jaren van *puberteit* gekomen de tering krijgen, en ondanks alle aangewende middelen daaraan sterven, dat sommige van zulk eene familie geheel daarvan vrij blijven, en dat eindelijk één of meer de ziekte tot een zekeren trap krijgen, en dan nog tegen alle waarschijnlijkheid

aan ; duurzaam genezen en oud worden. Ik zoude er verscheidene voorbeelden van kunnen aanwijzen, zelfs in mijne eigene familie, die dit onwedersprekelijk geleerd hebben. — In het jaar 1829 kreeg ik eene jonge vrouw uit het Oldambt, bij mij om mij te raadplegen; ik kende deze familie, en wist, dat zij niet alleen hare beide ouders, maar ook (ik meen) alle hare broeders en zusters, kort te voren, aan de tering verloren had. Zij was reeds zeer vermagerd en zwak, hoestte geweldig, en gaf veel slijm op — zij was nog bovendien voor de eerste maal zwanger. Weinig hoop op hare herstelling hebbende, liet ik alle geneesmiddelen, die haar meer kwaad dan goed gedaan hadden weg, en raadde haar met een' gepasten leefregel alleen zich bij het gebruik van ezinnenmelk te houden — mijnen raad opvolgende vond zij daar aanstonds baat bij, zoodat de hoest en alle toevallen van tering allengs verdwenen, zij op zijn tijd gelukkig kraamde, en op dit oogenblik de beste gezondheid geniet — of dit nu zoo zal blijven, moet de tijd leeren.

LAENNEC en na hem alle nieuwe Fransche en ook Duitsche en Engelsche geneesheeren, die deze ziekte ontleedkundig onderzocht hebben komen daarin overeen: dat bij alle soort van tering *tubercula* of verhardingen in de longen gevonden worden, omtrent welke vorming

echter niet alle dezelfde meening hebben, daar sommige die als een gevolg van ontsteking, andere van andere oorzaken afhingende beschouwen. Ik was te voren van eene andere gedachte, dan ook de ontleding en ook van andere geneesheeren naziende, wil ik niet ontkennen, dat ik daarmede wel kan instemmen.

De beroemde STOLL, zegt *R. M. t. i. p. 73.* van de *pleuritis occulta*, die verwaarloosd dikwijls tering veroorzaakt. *Nihilominus malum hoc si negligatur, aut in formatam gravemque, et universalio rem pulmonum inflammationem exurgit; aut, quod pluries fit, in pulmonum indurationes abit, atque tubercula producit, aut, quod aeque frequenter contingit, in phthisin terminatur.* T. II. p. 212, sprekende van maaghoesten die in tering overgingen vond hij. *Cadavera secui ex ejusmodi tabe demortuorum, qui simplici tussi stomachica in initio afficiebantur, sed non cognita, neglecta, phlebotomiis etc. in ruinam pulmonum, et totius demum corporis conversa. Pulmones deprehendi duris ex parte nodis obsessos, partim vero erosos, emarcidos, absumptos.* Tom. II. pag. 242. verhaalt hij een geval van *Phthisis* na een verwaarloosde *haemoptysis*. *In cadavere pulmones reperti sunt tuberculosi tuberculis nucis avellanae fabae, pisi, lentis magnitudinem habentibus, aut duris, albidisque, aut puris aliquantum fundentibus, si dissecueris. Pulmo dexter du-*

rior, graviorque erat, et pluribus scatebat tuberculis: arcte etiam cum pleura cohaesit: suprema ejus pulmonis portio sacculos duos ovum columbinum capientes, vacuum alterum, alterum ichore plenum exhibuit. In abdomine glandulae mesenterii plures in conspectum prodierunt majores, flaccidae, molles, caet.

Mijn geachte vriend Profess. VAN DER KOLK is ook van dat gevoelen en meent ook uit zijne ondervinding te moeten besluiten, dat alle teringen behalve alleen de *siphyllitische* uit tuberkels voorspruiten.

LAENNEC denkt, dat men de vorming van deze tuberkels niet kan voorkomen of genezen: intusschen geeft hij vele voorbeelden op van genezing, zoo als wij nader zien zullen. Ik heb zoo even gezegd, dat men niet aanstonds alle hoop op genezing moet opgeven, dat men ook dikwijls den loop dezer ziekte door eene goede behandeling bij tijds kan voorkomen.

De kundige Munstersche geneesheer TORTUAL zegt, in zijne *Practische Beiträge zur Therapie der kinderkr.* Munster 1829, overgenomen in het Tijdschrift van MOLL en v. ELDIK IX jaarg. 4 st. p. 370 over het *aq. Laurocerasi* en *amygd. amar concentr.* daarvan dat, bij scrophuleusen aanleg en ontwikkelde klierziekte en *sanguinisch nerveuse* lijders, voornamelijk wanneer het er op aankomt aan vorige opsluitingen van het schrofelgif in het lymphatische en

» kliergestel, door oplossing van de kramp, weg
 » te nemen, en de afscheiding en ontlasting
 » van hetzelfde uit het ligchaam te bevorderen,
 » is het kerslaurier- of bitter amandelwater,
 » juist regt op zijne plaats, en verdient hetzelfde
 » de voorkeur boven alle andere *narcotische*
 » middelen, Het werkzaamste heb ik in dit
 » geval, eene verbinding van hetzelfde met
 » *vinum antimoniale* gevonden, b. v. in het
 » volgende voor een kind.:

R. *Aq. Lauroc.* dr. ij

Vin. Antim. Huxh. dr. i.

M. D. S. om de 3 uur 12 - 15 drop-
 pels met wat water te nemen.

» In geene vorm van klierziekte is echter
 » de heilzame werking van dit middel zoo groot,
 » als in de knobbelige longtering van den kind-
 » schen leeftijd. Het neemt op een verrassende
 » wijze de sluipende ontstekingsachtige ontwik-
 » kelingen weg, aan welke de longen, door
 » hare aanraking met de dampkringslucht en
 » door de snelle beweging des bloeds in dezelve
 » zoo zeer blootgesteld zijn, en welke om deze
 » reden zoo ligtelijk in gevaarlijke verwoestingen,
 » als, de vorming van knobbels, verwekking en
 » verettering van dezelve, overgaan. Niet alleen
 » als een palliatief, maar ook aanhoudend ge-
 » bruikt, als een radicaal middel, is het kers-
 » laurierwater in de *phthisis pulmonalis scro-*
 » *phulosa* mij beproefd gebleken. Ik verzeker

» in waarheid dat ik twee scrophuleuse kinde-
 » ren, het eene in het vierde het andere in het
 » zesde jaar des levens, welke volgens, alle
 » verschijnselen aan eene volkomen ontwikkelde
 » longtering lagen, en door andere geneesheeren
 » reeds als ongeneeslijk waren opgegeven, en
 » welker ziekte - geschiedenissen, ik op eene
 » andere plaats uitvoerig zal mede deelen,
 » door het gebruik van het *aq. Lauroc.* met
 » *extr. Hyoscyami* of *conii maculati* verbonden,
 » gedurende den tijd van 2 maanden volkomen
 » genezen heb. «

LAENNEC, die een geheel hoofddeel toewijdt aan de genezing der tuberkels, en vele voorbeelden oplevert van zulke genezingen, heeft door menigvuldige openingen getoond, dat niet zelden de tuberkels genezen, dat er zich stevige ja zelfs kraakbeenige wanden van door de natuur geledigde zakken, zelfs van eene aanmerkelijke grootte, vormen, welke zich door verdiepingen uitwendig aan de longen vertoonen, — dat er somtijds fistels overblijven, die gedurig etter opgeven en echter lange jaren gedragen worden, zelfs, zoo als hij zegt, 40 jaren, zonder dat er ware tering ontstaat, men zie *ausc. med.* t. I. p. 76-115. Dezelfde schrijver meldt in art. v. p. 115 over de *vomica* als verzamelingen van etter voortgesproten uit een ineensmelting en *Suppuratie* van tuberkels, meestal na eene ziekte en met

teekenen van beginnende tering vergezeld — wanneer nu op eens eene groote menigte van etter ontlast wordt, en dit eenige dagen duurt, dan vermindert dezelve langzaam en houd eindelijk geheel op. *Je regarde* zegt hij, p. 116 *les vomiques, telles que les connaissent les praticiens et que je viens de les décrire, comme le produit du ramollissement d'une masse tuberculeuse d'un grand volume. L'abondante expectoration qui a lieu ordinairement pendant quelques jours à la suite de leur rupture ne peut pas être regardée comme formée uniquement par la matière tuberculeuse contenue dans l'excavation. J'ai vu un malade qui, après avoir éprouvé, pendant plusieurs mois, une toux sèche accompagnée de dyspnée, de fièvre hectique et des autres symptômes propres à faire soupçonner l'existence de tubercules crus, expectora tout-à-coup, à la suite d'une violente quinte de toux, près d'une verre de crachats puriformes, opaques et presque diffluens. Pendant environ huit jours, il rendit, toutes les vingt-quatre heures, environ trois livres d'une matière semblable. L'expectoration diminua ensuite graduellement, et cessa enfin totalement, ainsi que les symptômes qui l'avaient précédée, et le malade sortit de l'hôpital parfaitement guéri au bout d'un mois. Une expectoration aussi abondante ne peut s'expliquer que par une sécrétion, et on ne peut guère douter que celle dont il s'agit avait pour siège*

principal les parois d'une excavation tuberculeuse très vaste, et en outre les bronches irritées par l'éruption de la matière tuberculeuse ramollie; il est également probable que l'expectoration n'a cessé que par la cicatrisation de l'excavation.

Mijn geachte vriend SCHROEDER VAN DER KOLK heeft in zijne uitmuntende *obs. Anat. Pathol. et Pract. arg.* p. 95 ook verscheidene gevallen opgegeven van genezene *vomicæ*, die zeer belangrijk zijn, en bij hem kunnen nagelezen worden.

BISSCHOF *Gen. aanmerk.* over de longtering sprekende verhaalt een geval van eene arme vrouw, die in 1816 met een geheel ontwikkelde tering in het hospitaal kwam en door kleine aderlatingen, bloedzuigers, *calomel*, *digitalis*, *polyg. amara*, *salv. Lich*, *cort*, *vesicatoria* na 4 maanden geheel hersteld wierd, in de maand van Febr, 1817 was zij van alle ongemak genezen — in de maand Mei kwam zij waterzuchtig weder en stierf daaraan. — Bij de opening bleek het dat de longen gezond waren, zonder verharding of verettering; in de beide bovenste lobben waren verscheidene *cicatrices*, die diep in de longen zaten, en de voorgaande *diagnosis* bevestigden. — Een vrouw van 48 jaren had een ontwikkelde tering met *cyanosis*. De hoest en *expectoratie* verdwenen met de koorts, zij kreeg wederom vleesch en zag er wel uit, — de *cyanosis* bleef voort-

duren — in 1824 kwam zij weder in het Nosos. en stierf aan die ziekte. — Bij de opening vond men het *foramen ovale* open — de linker longen waren aangegroeid, en er waren duidelijke *cicatricen* op de oppervlakte, van de tevoren *gesuppureerd* hebbende deelen. (Moll Eld. d. 4 p. 403).

De Heidelberger Geleerden oordeelen dat de meeste *abscessen* na eene verkeerde behandeling der *peripneumonie* genezen.

Met dit gevoelen komt overeen de heer B. RUSH, die in zijne uitmuntende verhandeling *an inquiry into the causes and cure of the pulmonary consumption* in het 2^e deel van zijne *Medical inquiries and observations* vol. II. p. 96 zegt, dat een *absces* in de longen gewoonlijk het gevolg is van eene verwaarloosde of half genezene *peripneumonie*, en zelden doodelijk is, als er geen *dispositie* tot tering aanwezig is. Hij zegt voorts, dat zeer zelden wonden in de longen door tering gevolgd worden. Hij had in den laatsten oorlog nooit deze ziekte zien volgen op borstwonden, die of door de bajonet, of door den kogel veroorzaakt waren. Een officier had hem verklaard dat de Chir. generaal van het leger hem had verzekerd, dat in de campagne van 1776, van 20 soldaten, die met wonden in de longen waren behandeld in de hospitalen, slechts één gestorven was. Hij denkt, dat daar hij de

tering houdt voor eene ziekte van algemeene zwakheid, daar deze geen plaats heeft, de tering niet ontstaat.

Ik heb een merkwaardig geval hiertoe betrekkelijk, vele jaren geleden medegedeeld, in de verh. der Bataafsche Maats. te Rotterdam XI deel, van een kok, die met een mes gewond in de borst — de long van de eene zijde geheel gesuppureerd was, en hij zoodanig was uitgeput door suppuratie, dat wij iederen dag den dood voor oogen zagen, niet te min verminderde dezelve langzaam, de wonde sloot zich, en hij herstelde volkomen, zoodat ik hem verscheiden jaren daarna nog gezond en sterk gezien heb. — WENDELSTAD verhaalt ook in het journaal van HUFELAND voor januarij van dit jaar, een merkwaardig geval hem zelf betreffende, van een etterzak, die hij vele jaren gedragen had en hem aan den oever van den dood bragt, en waarmede hij nu nog leefde, ofschoon dezelve niet geheel gesloten was, maar nog van tijd tot tijd uit de wonde etter opbragt. Een dergelijk merkwaardig geval zag ik ook hier voor vele jaren bij een mijner medische studenten, die in de vacantie te huis een zware *peripneumonie* kreeg, die men voor een *typheuse* ziekte hield, en door kina en andere versterkende middelen behandeld was — hij kwam bij ons terug met een opene etterzak, loosde dagelijks potten met etter, verma

gerde zoo sterk, dat niemand dacht, dat hij daarvan konde herstellen, niettegenstaande hij te voren reeds *asthma* had, herstelde hij langzaam en de etterzak sloot zich volkomen zonder eenige gevolgen — hij bleef asthmatisch, mager, sukkelende, maar leefde nog ruim dertig jaren, en had een zware praktijk — hij stierf eindelijk aan eene geheel andere ziekte.

Een tweede zeer merkwaardig geval, ook van een beroemd geneesheer in eene hier naburige stad, had ik, wel meer dan twintig jaren geleden. Deze kreeg na eene verkeerde behandeling van een *peripneumonie* een *absces* in de longen, hetwelk zich dagelijks met volle stroomen etter ontlastede met sterke vermagering, en te vergeefs door verschillende geneesmiddelen gedurende verscheidene weken behandeld, en van allen tot een gewissen en onvermijdelijken dood veroordeeld, verzocht hij wanhopig eindelijk ook mijne hulp. Ik oordeelde tegen aller gevoelen dat het *absces*, hetwelk goede gekookte etter opgaf behoorlijk ontledigd zijnde zich wel zoude sluiten, en de zieke volkomen herstellen. Ik raadde hem de buitenlucht aan, warme koemelk, en een gesatureerd decoctum van *Lichen* met *cortex* met dat gelukkig gevolg dat de ontlasting, van etter langzamerhand ophield, de krachten weder kwamen, en hij zoo volkomen herstelde, dat hij geenerhande ongemak daarvan heeft

overgehouden, en sedert dien tijd tot nu toe de voornaamste geneesheer is, en eene zeer uitgebreide praktijk met veel roem uitoefent, en zich in allen opzichte wel bevind.

Men denke echter niet, dat de uitkomst altoos en zonder uitzondering zoo gelukkig is. Soms komt er ook opslorping van etter, en er vormd zich een *phthisis ulcerosa*, die tot eene zekere hoogte gekomen, dan ook ongeeneeslijk is.

II.

PHTHISIS TUBERCULOSA, INFLAMMATORIA, CATARRHALIS.

Ofschoon, zoo als wij boven zagen, in de tering altijd eindelijk tuberkels gevormd worden, die de uitwerksels der ontsteking schijnen te zijn, geloof ik dan toch, dat de oorsprong dezer ziekte zeer verschillende is, en daarom de behandeling ook zeer verschillend zijn moet.

De *inflammatio tecta particulae pulmonis*, zoo schoon door STOLL in het eerste deel van

zijne *Rat. Med.* beschreven is zoo gevaarlijk, dat dezelve dikwijls ongemerkt in ware tering overgaat, wanneer zij niet vroeg genoeg gekend wordt, en bij tijds behoorlijk wordt behandeld, somtijds kan zij *chronisch* worden en lang duren, en dan nog soms genezen worden.

Ik herinnere mij nog, zeer wel eene jonge jufvrouw van omtrent 20 jaren van een levendig en bloedrijk gestel, die voor bijna veertig jaren in *s' Hage* onder mijne behandeling kwam, en na mijne gedachten zeer verkeerd met *decocta purgantia* behandeld was, zij had geen *phthisisch* gestel en was ook van geene teringachtige ouders afkomstig, zij klaagde over eene stekende pijn in de regter borst, die de vrije ademhaling hinderde, zij was gedurig koortsig, gaf veele bloedige, etterachtige fluimen op, had een' harden kleinen pols, en eene taanachtige geele kleur. Een garoubast op den arm, kleine doch herhaalde aderlatingen, waarbij het bloed altijd een ingetrokkene ontstekingskorst vertoonde, *julapia* met *spir. vitrioli*, *nitrum* met *Tart. Emeticus*, nu en dan zachte *involventia* met een weinig *opium* herstelden haar langzaam. Zij huwde daarna gelukkig, kreeg twee kinderen, en leeft tot op dezen oogenblik gezond, behalven, dat zij nog van tijd tot tijd klaagt over eene onaangename pijnlijke aandoening in de zijde, waarvoor zij nog van tijd tot tijd eene kleine

aderlating, of een spaansche vlieg op de zijde noodig heeft. — Ik zoude meer voorbeelden uit mijne praktijk kunnen aanhalen van gelukkige genezingen dezer ziekte — dan veelal wordt dit eerste tijdperk verzuimd — en wanneer er wezenlijke *suppuratie* en kóorts bij komt, is dikwijls die hulp te laat.

De beroemde Amerikaansche Hoogleraar B. RUSH, die zwakheid voor den grond der meeste soorten van tering houdt, komt echter met ons overeen, daar hij spreekt van eene soort van tering, die door een *peripneumonie* vooraf gegaan wordt, of liever daarmede begint. De kenmerken daarvan zijn *hoest*, een *harde pols* en eene *ontlasting* van bloed of van eene *slijmige* stof uit de *longen*. Hij vergelijkt de toevallen van *peripneumonie* met die van deze soort van tering. Hij zegt dat deze soort of *acut* of *chronisch* is, en soms zoodanig is, dat de zieken somtijds twee of drie jaren onder verrigting van hunne gewone bezigheden voortleven — bij anderen zoo snel afloopen, dat zij schielijk de zieken tot hunne kamer en bed bepalen. — De laatste zegt hij noemt men de gallopeerende tering, die uit verschillende trappen van tering en *peripneumonie* bestaat — somtijds worden de teringzieken door eene schielijk bijkomende *peripneumonie* weggenomen. — Wij hebben dus hier de door STOLL beschrevene *infl. tecta, lenta pulmonis*, en de

snel afloopende of galloppeerende tering, die ik helaas in jonge volbloedige menschen, vooral bij meisjes na het ophouden der *menses* dikwijls heb gezien en soms in weinige weken, vooral als zij in het eerst niet sterk worden aangestast, doodelijk afloopen. — RUSH had in het laatste geval, als de pols hard was, soms 15 latingen in 6 weken met volkomen goed gevolg gedaan. — Hij vond vooral de latingen nuttig in den winter — zijne waarnemingen omtrent deze behandeling, die ik hier niet kan vervolgen zijn zeer waardig behartigd te worden — (men zie de aangeh. verh. p. 116 - 23.) Een ander middel niet minder noodzakelijk is een *vegetabile dieet* en het gebruik van melk, wei of karnemelk en nog beter van geiten of ezelenmelk: als ook van vruchten; ik zoude er bijvoegen komkommernat, waarvan ik ook in deze soort van tering de beste uitwerking ondervonden heb. — Hij is niet voor braakmiddelen, maar voor een matig en niet te lang voortgezet gebruik van *nitrum*, omdat dit op den duur de maag bederft. Hij houdt ook het wandelen in eene ruime koude lucht hierin zeer heilzaam.

Ik zoude hiertoe ook brengen die tering, welke uit verwaarloosde verkoudheid voortkomt. Bij jonge en volbloedige menschen, vooral die aanleg tot tering hebben wordt deze verkoudheid dikwijls de oorzaak van eene geweldige

en schielijk afloopende tering. Ik heb in weinig weken deze ziekte niet zelden, vooral bij meisjes, doodelijk zien worden — ook wel bij sterke schoone bloeiende gestellen, die anders geene de minste dispositie tot tering hadden, en in het begin gemakkelijk door eene aderlating en verkoelende middelen, door spaansche vliegen, of een garoubast op den arm hadden hersteld kunnen worden. In deze gevallen heb ik de *Lichen, cortex*, en alle prikkelende en versterkende middelen zeer nadeelig bevonden, ja zelfs de tering zien voortbrengen.

V. HILDENBRAND *Annal. Scholae Clin. Ticin.* Tom. II p. 217. zegt :

Bronchitides quidem plerumque leviozem, ac peripneumoniae morbum praebent. Ideo tamen non minori exitus infausti metu terrent. Lenitatis enim fuco illudentes lubenter negliguntur ab aegris, auxilium artis tunc solum invocantibus, ubi dolosa phlogosis jam irreparabilia struxit damna. Generatim phthises, quae nobis occurrunt, plerumque ex diutinis et neglectis bronchiorum catarrhis, rarissime contra ex inflammatione pulmonum ortum ducere videmus. Pneumonitis, nisi sanationem admittat, exitus machinatur cito lethales, hydrothoracem acutum vomicas pectoris spurias, pulmonum hepatitisationem, vel exallaxin cariosam, omnium posthuminum ferme communissimum.

III.

P H T H I S I S P I T U I T O S A.

De *Phthisis pituitosa*, die bij oude en bejaarde lieden somtijds op een *catarrhus chronicus* volgt, is van eenen geheel anderen aard, en het gevolg van eene al te groote afscheiding van slijm van de *membrana mucosa tracheae* en *pulmonum* — deze afscheiding wordt op het laatst wel eens etterachtig, deze ettervorming kan somtijds jaren duren, en eindelijk door eene bijkomende verkoudheid of eene andere *acute* ziekte in een ware *phthisis ulcerosa* overgaan en doodelijk worden.

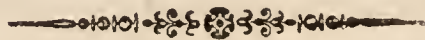
RICHTER brengt in zijne *therapie* T. IV p. 626 over deze ziekte handelende, meest alle soorten tot de *Phthises pituitosae*, ik kan hem hierin niet toestemmen. Dan tot een derde soort van *phth. pituitosa* brenge ik die na hevige ziekten, vooral na *catarrhale* koortsen met borstaandoening niet zelden volgt. Ik reken echter de ergste, die welke zich somtijds bij langdurige *intermitterende* koortsen vertoont.

In mijn eerste deel van gen. waarn. heb ik daarvan een voorbeeld opgegeven: ik meende mijnen zieken met den kinabast te kunnen genezen, dan de ziekte verergerde daaronder

en de lijder stierf — men vond de borst vol scherp *Serum*, 't welk de handen van den ontleder rood maakte en onaangenaam prikkelde, ofschoon dat evenwel geene gevaarlijke toevallen bij hem te weeg bragt. In de Epidemie van 26 hebben wij ook meer voorbeelden gehad van tering na deze koortsen. Ik heb in het Fransche hospitaal, hetwelk ik in 1795 behandelde, en waarin eene menigte lijders aan zware *typhus* zeer erg ziek lagen, welke door den hevigen kouden winter alle min of meer *peripneumonische* toevallen daarmede gepaard hadden, alle zien eindigen met opgeven van veel slijm, welke ontlasting wezenlijk *critisch* was, dan daar deze *expectoratie* aanhield en de zieken verzwakte, genas ik dezelve alle door een versterkende dieet gepaard met een *dec. Lich. Island.* en *Cortic. Peruv.* Maar toen ik door Fransche geneesheeren vervangen wierd, stierven er nog vele aan de tering, daar zij door *ptisanes* en verzwakkende borstmiddelen door hen behandeld wierden. LIND zag ook dikwijls dat de hospitaal-koorts met hoest verzeld ging en RUSH dat den 14 of 15 dag eene sterke ontlasting van slijm na eene zenuwkoorts (p. 104.) plaats had.

Een jong heer kreeg eene *catarrhale* koorts met zenuwtoevallen en pijn op de borst met eene sterke hoest — onder het beloop der ziekte verdwenen hoest en alle borsttoevallen,

en ik was genoodzaakt hem zenuwmiddelen campher, valeriaanwortel, enz. te geven, de koorts nam de vorm van eene tusschenpozende koorts aan, zoodat ik hem *c. peruv.* moest geven om de koorts te bedwingen — hij wierd beter, maar toen de koorts overging, openbaarde zich weder de verborgen vijand, de hoest kwam weder met pijn en benaauwdheid op de bors- waardoor ik gedwongen wierd nog verscheiden aderlatingen te doen, waarin zich het bloed zeer ontstoken vertoonde, — zoodat ik alle vrees had, dat hierop eene tering zoude volgen — dan gelukkig ontlaste zich onder het gebruik van verzachtende *antiphlogistische* middelen eene bruine, als chocolade uitzierende stinkende stof in groote hoeveelheid, en door *minerale* zuren en *cortex* genas een zich zeker daar gevormd hebbend *absces*, zonder dat hij daarvan eenig letsel heeft overgehouden en nu nog (1831) zeer welvarende is.

IV.

P H T H I S I S T R A C H E A L I S.

Tot de *phthisis pituitosa* wordt ook door de meeste schrijvers gebragt de *Phth. trachealis*

en *laryngea*, welke ziekte door de latere schrijvers eerst meer bekend en onderscheiden is geworden, vooral door LORINZER, HASTINGS ONZE VAN DER KOLK, en SACHSE, die de beide laatste soorten ook door een verschillend beloop en toevallen onderscheid.

Deze tering is bij mij de ergste en onge-
neestlijkste soort, vooral omdat ze in het begin niet gekend, voor eene eenvoudige heesch- en verkoudheid gehouden en daarom veelal verzuimd wordt tot dat er geen hoop van herstel meer is. De menschen hoesten, hebben pijn in de keel zonder koortsige of algemeene toevallen, zij verwaarloozen, en rekenen de ziekte niet, blijven die altijd voor eene verkoudheid houden, tot dat eindelijk de vermeerdering van pijn, koortsigheid, en het voortkruipen der ziekte langs de membranen van de *larynx* en *trachea* en eindelijk de longen ook aansteekt, en dan een *phthisis ulcerosa* voortbrengen. Soms blijft de ziekte zich bepalen tot de *larynx* of *trachea*, veroorzaakt daar eene verzwering, zoodat niet zelden de kraakbeenderen van deze deelen tot *caries* overgaan en gedeeltelijk met de *expectoratie* worden uitgeworpen. Deze soort heb ik eens gevormd zijnde nooit kunnen genezen, maar altijd na een zeer langdurig lijden doodelijk zien worden. VAN DER KOLK, HASTINGS en LORINZER raden daarom de ziekte door plaats-

lijke bloedontlastingen, vooral door het aanleggen van bloedzuigers op de keel in den beginne weg te nemen.

Met veel nut zal men omtrent deze ziekte lezen de verhandeling van SACHSE over dezelve *Beyträge zur genauere Kenntniss und Unterscheidung des Kehlkops, und Luftrohren Schwindsucht*. Hanover 1824 en SCHMIDTMAN *Summa. obs. Med.* T. II. p. 13.

V.

OVER DE BEHANDELING VAN DE GEVORMDE TERING.

Ofschoon er gevallen zijn, zoo als wij naderhand zien zullen, die ons volstrekt doodelijk schenen en echter de zieken, tegen alle verwachting, nog wederom herstelden, zijn dezelve echter zoo zeldzaam, dat men daarop niet kan rekenen, Immers, wanneer de tering reeds zulke vorderingen heeft gemaakt, dat bij eene steeds toenemende vermagering en verval van krachten, zich eene geregelde

hectische koorts opdoet met brandende hitte der handen en voeten, nagtzwet, *diarrhée* enz. alle kenmerken van het laatste tijdperk, dan heeft mij de ondervinding geleerd, dat men den dood eer verhaast door te veel te doen, en dat alle die middelen, welke in het begin der ziekte konden helpen, veel meer na- dan voordeel aanbrengen, en dat dan alle *balsamica*, *myrrhe*, *asphalt*, *kina* met *yslandsche mos*, enz. niet verdragen worden.

En daar nu de ondervinding leert, dat volgens de opening der lijken van PORTAL, RECAMIER, ANDRAL en vele andere; er geene ziekte is, waarin zulk eene bloedvertering is, als in deze, en de lijken daarom geheel bloedarm gevonden worden — is het waar, dat niets nadeeliger is, en den dood meer verhaast, dan om bij elke opwelling, hitte en benaauwdheid uit *congestie* voortkomende eene aderlating te doen, die de krachten oogenschijnlijk wegneemt, en den lijder binnen korten tijd in het graf brengt, immers is de verligting, die dezelve aanbrengt schijnbaar en van korten duur, en het bloed, 't welk altijd ontstoken blijft, verandert daardoor niet van natuur. Men moet in die gevallen alleen de toevallen zoeken te bedaren, de hoest zien te stillen, en de ophoesting der etterachtige fluimen gemakkelijk te maken, — *Emulsies* met *Arabische gom* *amandelolie* met wat *papaver siroop*, gezuiverd

garstemeel met melk, gort met rozijnen tot een pap gekookt, en vooral *Arrowroot* met water of melk gekookt, ezelingen of koemelk met selzerwater voor drank — na den smaak des lijders soms verwisseld, rekken hier nog best het leven — kleine giften *opium* met *Ipecacoanna* zijn dikwijls nuttig om rust te geven. — Eene solutie van *saleb* matigt dikwijls de *diarrhee* — als de maag en ingewanden die verdragen, zijn alle vruchten heilzaam, dit is echter altijd het geval niet — somtijds kan men een weinig bouillon van hoender of kalfvleesch, of een week ei geven — dan het is beter zeer weinig tegelijk te geven, en liever vier of vijf maal daags voedsel te geven, als twee of drie maal. RUSH dringt ook daarop zeer aan (p. 124 en 25).

Zelden wordt hier *nitrum*, dan alleen in zeer kleine giften verdragen — maar ik heb dikwijls in de *exacerbatio* met nut gegeven het *claretum refrigerans* van de *Haagsche* Apotheek, hetwelk wel verdragen wierd.

Met mijne ondervinding stemt die van anderen overeen — de heer v. D. KOLK nadat hij het nadeel van vele geneesmiddelen in den verderen voortgang dezer ziekte getoond heeft en nog van de *Lichen*, noch van de *Poligala amara* of den *cortex* goede uitwerkingen gezien had, besluit hieruit, dat hij in de behandeling der tering zich onthouden heeft van alle

heete, vergiftige en bedriegelijke middelen, en dat hij de ziekte niet kunnende genezen, dezelve zocht te verzachten en te matigen door zachte *emollientia*, krampstillende middelen, *nitrum* zachte *paregorica* waaronder hij het *extractum hyocyami* gevonden had veel nut te doen, (pag. 129).

Ik heb in vele gevallen, waarin ik een beginnende tering vreesde, mij met veel nut bediend van een afleiding te maken door een fontenel op de borst, maar om het ongemaklijke der plaats, op den arm gelegd — ik reken daaraan mij zelfs veel verpligting te hebben, en ik heb velen door het dragen van een eenvoudige *bois de garou* op den arm met verzachtende en verkoelende middelen op den duur daarvan genezen.

De heer VAN DER KOLK heeft ook veel op met afleiding te maken in deze ziekte, en laat als hij door middel van de *stetoskoop* de plaats der *vomica* ontdekt heeft, daarop een *Seton* zetten, met dat gevolg dat veelal de zieke herstelde. In zwaardere, ja zoo het scheen zelfs hoopeloze gevallen, zag hij, wanneer de *Seton* niet hielp den lijder door het zetten van een *moxa* herstellen (men zie deze gevallen van p. 125 - 6). Hij laat echter dit middel op eene bijzondere wijze aanleggen naar het voorschrift van den heer SCHROEDER te Amsterdam (p. 126). Hij neemt een lap

neteldoek, hetwelk hij eerst in eene ligte oplossing van salpeter legt, daarna droogt, en in een compres van een duim dik zamenvouwd — nu wordt dit aan eene kant aan een vlam aangestoken, en wanneer het aan eene kant gelijkelijk verbrant, word het op het aangedane deel gelegd, wanneer de *moxa* geheel afbrandt, tot asch wordt en eene diepe korst maakt, Nadat de korst zich afscheidt, en een *suppuratie* zich instelt verminderen de hoest, koorts en alle andere toevallen. Intusschen zegt hij dat het niet in alle gevallen helpt, en soms de *destructie* zoo groot is, dat dit middel ook geen uitwerking doet. Ik heb geen gelegenheid gehad dit middel, 't welk door LARREY en anderen ook zeer wordt aangeprezen te beproeven.

De beroemde A. G. RICHTER heeft ons in zijne bij ons te weinig bekende *Medicinische und Chirurgische Bemerkungen vorzüglich im öffentlichen academischen Hospitälé gesammelt*, Gött. 1793 eene verhandeling gegeven *von der Schleimschwindsucht*, (cap. xx p. 24 seq.) en in het tweede deel na deszelfs dood door zijn zoon uitgegeven, Berlin 1811 onder den titel van *neue Med. und Chir. Bemerkungen* eene verhandeling *von der Lungenschwindsucht*. In de eerste die hij niet alleen van *atonie*, maar vooral van een bijzondere prikkel afleid raad hij den *Tat. emet.* met een *potio Riverii*

en daarna *Yslandsche mos* en versterkende middelen. In zijne *Therapie* iv deel heeft hij dit meer bijzonder uitgewerkt. Dan in het tweede deel merkt hij aan, dat de Atmospherische lucht zeer nadeelig is aan *phthisici* die een opene zweer hebben, dat hierom zooveel mogelijk moet gezorgd worden, dat er van hen eene lucht wordt ingeademd, die minder schadelijk is, en dat daarom zeereizen, het oponthoud in koestallen, de lucht te *Aken* met zwavellucht bezwangerd, de zieken nuttig is. Intusschen heb ik niet gevonden dat lucht bezwangerd met den damp van was en pik van de zieken verdragen werd, die door hem na MUZELL is aangeprezen.

Eene andere groote zwarigheid bij de genezing van zweeren in de longen hangt na zijn oordeel af van de moeilijke ontlasting van den etter uit de verzwering. Daar de heelmester een *absces* tot de ontlasting der etter altijd, zooveel als het mogelijk is, aan de onderste zijde opent — en bij longzweren de etter van onderen diep uit de zweer moet ontlast worden, is de zweer altoos min of meer met etter gevuld, die niet alleen de holligheid gedurig uitzet, en als een vreemd ligchaam hindert zich te sluiten, en bovendien door het gedurig indringen van de lucht meer of min bedorven en scherp is, en de zweer altijd in een geprikkelde en onzuivere toestand onderhoud, en daardoor ook de op-

slorping bevorderd en de uitterende koorts daardoor vermeerderd word, is het van het uiterste belang ter genezing der tering de ontlasting der etter te bevorderen, en het *absces* in een staat van ledigheid te houden. Zonder hetwelk alle andere middelen niet kunnen helpen. — Men ziet gemeenlijk, dat wanneer de lijder, in eene *horizontale positie* op de eene of andere zijde ligt hij meer hoest en opgeeft, en daardoor verligt wordt, een tijdlang minder hoest en vrijer ademt, vooral 's avonds te bed liggende, wanneer hij veelal meer hoest en gedurende een half uur meer opgeeft en daarna een groot gedeelte van den nacht rustig slaapt. Men moet dus aanraden, dat de lijder zich gedurende den dag eenige malen op de gezonde zijde, nederlegt om de zweer te ontlasten, vooral wanneer de ophoesting vermindert en de borst vol wordt. De Munstersche Medicinalraad HOFMAN verhaalt een geval van een zieke die alleen door dezen raad genas.

RICHTER zegt, dat de braakmiddelen eene bijzondere kracht uitoefenen om de ophoesting in de tering te bevorderen, en dat deze ook na het gebruik van braakmiddelen verscheidene dagen aanhoud. Dat REID alle morgen aan zijne tering-zieken een gift *Ipecoacanna* gaf die een paar maal braking veroorzaakte. RICHTER verhaalt verder dat hij bij eene vrouw, die reeds een' geruimen tijd alle toevallen van

tering had , en aan hem klaagde beklemming op de borst te hebben , en eene vermeerdering van koorts 's nachts gevoelde , eene gift *Ipecacoanna* gaf , waarvan zij 2 maal braakte , er volgde een sterke ophoesting , die verscheiden dagen aanhield , en alle toevallen zoodanig wegnam , dat zij zich geheel hersteld gevoelde. — Na eenigen tijd zag hij haar weder , en vond haar in één zeer dragelijken toestand , zij verzekerde dat zij dit alleen aan de *Ipecacoanna* toeschreef , zoodra de borst vol wierd , en de ophoesting verminderde nam zij dit middel , en zij leefde nog acht jaren. Wij vinden eene menigte waarnemingen omtrent het nuttig gebruik van braakmiddelen in bloedspuwing en tering in een Engelsch werk *observations on the virtues and operations of Medicines* bij BRYAN ROBINSON Lond. 1752 p. 146 , hij verhaalt hier 8 of 9 gevallen , waarin het nemen van een of twee braakmiddelen daags , deze ziekten genezen hebben.

RICHTER spreekt nog van een middel om de etter in zweren van de borst te ontlasten , namelijk door eene heelkundige bewerking , wanneer de verzwering aan de buitenzijde van de borst plaats heeft , en dus door eene insnijding kan ontlast worden , daar de natuur zich soms op deze wijze red , en door eene verzwering te veroorzaken , de spieren van de borst doorboort.

Het is dus van het uiterste belang, dat de geneesheer er ook op lette of er ook tusschen de ribben daarvan teekenen zich vertoonen, zoodat men door eene insnijding op die wijze het *absces* kan ledigen. Ik heb dit niet lang geleden zelf waargenomen, dan men had reeds te lang gewacht met deze *operatie* te doen, terwijl na de ontlasting van zeer veel etter de lijder eenige uren na de kunstbewerking overleed. RICHTER geeft verscheiden gevallen van gelukkige genezing door deze wijze op. (p. 22 sqq.) Schoon hij de zwaarigheden daar tegen met regt ook opmerkt.

Met opzigt van de inwendige middelen, die men in deze ziekte heeft aanbevolen moet ik tot mijn leedwezen zeggen, dat ik daarvan nimmer nut gehad hebbe.

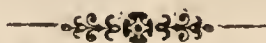
Het *saccharum saturni* heb ik maar zelden aangewend, daar ik aanstonds de nadeelige uitwerking op de *expectoratie* daarvan ondervond, en dat kleine giften van $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{8}$ gr. met opium bij twee van deze zieken door het stoppen der *expectoratie* dezelve deden stikken. Anderen hebben ook daarvan de schadelijke gevolgen gezien. WESENER had in een geval op het gebruik daarvan *paralysis* zien volgen, in andere gevallen had hij er dienst van, daar hetzelfde het nachtzweet bedwong. HUFEL. Jour. t. XIII. 2. p 87. HILDEBRAND zegt, dat het de *irritabiliteit* van de zweeren ver-

minderde, de ontsteking, de hitte, *diarrhee* en het zweet bedaarde — en dat het met *opium* vermengd ook de hoest stilde. — Hij haalt ook ETMULLER en andere schrijvers aan, hij had verscheidene zieken met dit middel genezen en daarvan nooit nadeel ondervonden (*ib. t. VIII p. 20.*

AMELUNG genas er verscheidene zieken mede door het met *opium* en *roborantia* te paren (T. XXI p. 4. WOLFF genas ook de *catarrhale* tering met *sacch. saturni* en *opium*. HUFELAND genas in het *policlinicum*, nog een zieke, die in het derde *stadium* was. (v T. p. 26). HIMROTH vond het in *haemoptoë* nuttig (6 p. 62) als ook KOP in zijne *beob. (bibl. t. XLV st, 6 p. 332.* LENTZ verhaalt verschillende gevallen van het nut in *pht. pulm.* in HARLESS *neue Jahrb. T. XIII 3 st. p. 363.* STARK heeft in zijne *inaug. dissert.* dit ook zeer aangeprezen. FOUQUIU denkt het *Sacch. sat.* alleen de *sudores nocturni* weg neemt. (BECLARD *Jour. de Med. 1820. (vol. VII).* VAN DER KOLK had het dikwijls zonder vrucht gegeven, maar altijd of buikpijnen of moeilijke ophoesting zelfs in kleine giften met *opium* vermengd daarvan ondervonden, vooral als de pols snel was, en de wangen rood waren — ook zelf bij teedere en gevoelige gestellen: — eens had hij in het begin van *pht. pituitosa* gevonden, dat het de hoest en ophoesting bedaarde, maar in ware

purulente tering; vooral bij jonge lieden onnut en zelfs schadelijk gevonden, — hetwelk dan ook met mijne ondervinding overeenkomt. Alle andere middelen vooral warme *balsamica* als het *oleum asphalti*, berookingen met teerdamp enz. heb ik altijd schadelijk gevonden.

Zelf heb ik nooit het teerwater beproefd, dan toevallig voor een paar jaren in een herberg komende, verhaalde mij een knecht van het huis, dat dat huisgezin genoegzaam was uitgestorven aan de tering, dat hij ook bloedspuwing en een begin der ziekte gehad had, dat hij allerhande middelen had gebruikt, die de ziekte hadden verergerd, tot dat hij eindelijk een vat met teer kocht, dit met water vermengde, dit water alle daag in eene groote hoeveelheid gebruikte, met dat gevolg, dat hij aanstonds daarvan verligting gevoeld en eindelijk door dit middel radicaal hersteld was.

VI.

STEENACHTIGE ZAMENGROEIJNGEN IN DE LONGEN.

Onlangs las ik in de *Heidelberger Annalen* of *neue Jahrbücher der Deutsche Medicin und*

Chirurgie van CHELIUS EN HARLES XV deel. 2 st. in eene daarin geplaatste verhandeling van Prof. WENDT. *über einige merkwürdige Steinerzeugungen im Menschlichen Körper* onder andere gevallen van steenen, welke zich in *phthisis pituitosa* in de longen somtijds vormen. Hij bedoelt hier niet die verzamelingen van zand of steenstof, die zich soms in de longen van metzelaars, steenhouwers, bakkers, en molenaars ophoopen, nog ook haren oorsprong ontleenen van vreemde lichamen, die in de longen geraken, maar die zich van zelf in de *phthisis pituitosa* vormen — die steentjes of gruis zijn van eene verschillende groote van die van een gierstkorrel tot die van eene linse. Zij zijn meest altijd hoekig en ruw; zij veroorzaken een altoos durende prikkel tot hoesten, en een scherpe pijn, dikwijls met opgeven van bloed, en worden dan door sterke aanvallen van hoest uitgeworpen. Hij oordeelt dezelve als *pathologische* verschijnselen gewigtig en geloofd dat zij zeer geneigd zijn om de *phthisis pituitosa* in eene *ulcerosa* te doen overgaan. Drie malen had hij deze uitkomst waargenomen, maar de vierde maal was er eene volkomene genezing op gevolgd. Dit had plaats bij eene vrouw van 50 jaren die aan jicht geleden had en nu aan eene *phthisis pituitosa* veel leed. Zij gaf veel slijm op, en daarbij met hevige toevallen dikwijls graauwe

steenachtige *concrementen*, tot dat zij eindelijk na veel en sterk hoesten met eene etterige en bloedige stof een grooter steentje opgaf. Zij was daarop zeer ziek, er volgden nog eenige kleine *concrementen* tot dat eindelijk aan den opper arm, waarop men een fontanel gelegd had, eene sterke *chiragra* uitbrak, waarna zij volkomen herstelde.

PORTAL, die in zijn classisch werk over de tering ook breedvoerig spreekt, van steenen in de longen gevonden, en ook daaruit ontlast, en daarvan ook vele voorbeelden uit MORGAGNE en anderen aanhaalt, oordeelt dezelve wel altijd bedenkelijk, maar verhaalt ook van voorbeelden, waar zij geen nadeel gedaan hebben, en gelukkig zonder gevolgen natelaten ontlast zijn. Hij verhaalt onder anderen een geval van een man die de *podagra* door koud water verdreef en daarna steentjes uit de longen ontlastte, maar ook eindelijk aan de tering stierf. Hij geeft meer voorbeelden op van paruikmakers, die steenachtige *concrementen* in de longen en daardoor de tering kregen (p. 296): in het kabinet van de *Josephisische Academie* te *Weenen* wordt eene long van een steenhouwer bewaard, wiens luchtvaten alle met steenstof aangevuld zijnde, het preparaat het aanzien van een *petrefact* heeft, (*Saltz. Med. Zeit.* 1811 Vol. I p. 434. ONTHYD brengt deze soort

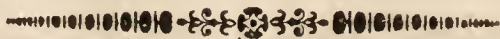
tot de *phthisis scrophulosa*, maar spreekt ook tevens van eene *arthritische* oorzaak.

Dat er ook somtijds in de longen zelf steentjes geboren worden, zonder van buiten te zijn aangebragt heb ik zelf ondervonden. In mijne jeugd heb ik somtijds aanvallen van *anomale* jicht ondervonden, die zich met eenige zwelling, dikwijls van plaats veranderende pijnen in de armen, knien en voeten, vertoonden. Na eene zware verkoudheid, die in eens ophield kreeg ik aanstonds hevige pijnen met braking vooral in de linker zijde van den onderbuik en in de lendenen, dit duurde ondanks het gebruik van allerhande middelen met hardnekkige *constipatie* volle acht dagen — tot dat ik gevoelde, dat op eens de pijn ophield, waarna ik verscheidene kleine steentjes van de grootte van eene matige groene erwt loosde, deze steentjes waren groepjes van in elkander sluitende heldere langwerpige *parallelpipidasche* zuiver gecristalliseerde cristallen, die nu wel ingekrompen en troebel geworden, nog dezelfde gedaante behouden hebben — sedert heb ik meermalen kleine steentjes, vooral na het vatten van koude door de *urine* geloosd.

Sedert ik een meer zittend leven geleid heb, aan zware *fluxus haemorrhoidales* met *haemoptysis* dikwijls verwisselende, laboreerde, en den geheelen winter door gewoonlijk aan

eene *catarrhale* hoest onderworpen ben met sterke ontlasting van slijm — kreeg ik op eens eene scherpe hoest, en loosde toen uit de neus verscheidene schilfers van een graauwe steenharde stof, zonder dat ik daarvan eenig nadeelig gevolg ondervond. — Wanneer de jichtpijnen niet regelmatig zijn, veroorzaken zij dikwijls been of ook wel steenachtige *concrementen* in het hart, derzelver *vasa coronaria*, in de *aërta* enz. Ik twijfel er geheel niet aan of dit heeft helaas duidelijk bij mij plaats, daar ik gedurig aanvallen van duizeling, hartklopping, en zelfs van duidelijk *gecharacteriseerde angina pectoris* hebbe, vooral bij *constipatie* — jichtpijnen nemen die toevallen voor eenigen tijd weg en geven mij dan verademing.

De *atrabilaire constitutie* is een *hijdra*, die zich onder vele vormen vertoond en allezins de aandacht der geneesheeren verdient — de oude denkbeelden daaromtrent als *humoraal* met verachting verworpen, komen nu bij de eerste geneesheeren weder voor den dag — dan het is hier de plaats niet om hierover breedvoeriger te spreken, mogelijk dat ik dit stuk, hetwelk ik voor vele jaren behandelde, nog wel eens weder opvatte, men zie mijne noten op MULLER over de onderbuiks verstoppingen.

VII.

NUT VAN LUCHT EN BEWEGING BIJ
TERINGACHTIGE ZIEKEN.

Onlangs viel mij in handen het Geneeskundig Tijdschrift van MOL en ELDIK Suppl. T. 2 p. 144. Waarin Dr. MOL zegt, dat het spreken een weldadigen invloed op de longen had, en zelfs nuttig was voor teringzieken.

» Misschien is het niet onbelangrijk hierbij
» te voegen, dat een geacht en welsprekend
» Predikant, dien ik behandelde, en die menig-
» werf, doorgaans na wanorde in den leefregel,
» bloedige fluimen opwierp, welke ik op
» goeden grond, beschouwde als in verband te
» staan met aandoeningen der lever en verslijming
» van het spijskanaal, daarvan telkens door het
» houden zijner gewone leefwijze daarvan bevrijd
» werd, een arbeid, dien hij aanvankelijk als
» in zijnen toestand gevaarlijk beschouwd had,
» doch later met mij, voor een beproefd genees-
» middel begon te houden, in weerwil der
» bezorgde belangstellenden, die niet begrijpen
» konden, hoe men eenen bloedspuwenden man
» het spreken durfde vergunnen. «

Ook vond ik in de *Revue Medicale* aout 1830 een uittreksel uit het *Nord American Med. and Surgic Journ.* oct 1829 van Dr. PARISH. Hij

verhaalt namelijk dat hij vele behandelingen van tering gezien heeft welke alle mislukten, maar dat hij met Dr. RUSH van *Philadelphia* eene bijzondere waarneming had van een student, die in het hospitaal van *Philadelphia* in hetwelk hij een *elève* was, eene bloedspuwing gekregen had, dat hij toen daarvan zeer zwak was — dat hij door het verblijf op het land niet herstelde — dat hij in het begin van den winter vermagerde en er bleek uitzag — met eene aanhoudende hoest en koortsigheid — met een woord, dat hij alle teekenen van het laatste tijdperk der tering had. — Gedurende den winter nam de lijder niets als *palliative* middelen om den hoest te bedaren. In het voorjaar ging hij naar het land, kocht een paard, en begon in dezen zwakken staat het beroep van landdoctor. Tot zijne groote verwondering werd hij volmaakt gezond, kreeg eene uitgebreide praktijk, en werd vader van verscheidene kinderen. Naderhand werd hij geneesheer in eene stad, en leefde nog vele jaren zonder iets van zijne voorgaande ziekte te ondervinden. Dr. PARISH had met dezen lijder dikwijls over deszelfs toestand gesproken. Niets nam zijne rillingen weg als een toer te paard. In het midden van den winter kon hij zich bij een goed vuur niet verwarmen — als hij eene verre reis te paard moest doen, had hij daarvan onmiddellijk verligting, en eene

aangename warmte. Dr. PARISH had dikwijls het onvermogen, ja zelfs het gevaar van de *antiphlogistische* geneeswijze ondervonden, zoodat hij eindelijk tot het besluit kwam, dat geen middel deze ziekte konde genezen, terwijl hij echter wel toestemde dat eene matige bloedontlasting, of een spaansche vlieg, als *palliatief* middel in sommige gevallen nuttig konde zijn. Dr. PARISH dacht, dat de beweging in de opene lucht zeer nuttig was: maar hij verstond daardoor niet eene wandeling, bij schoon weer, nu en dan gedaan, en deze wederom door eene opsluiting in huis gevolgd — maar langdurige toeren te paard of in rijtuigen op harde en ongelijke wegen, en bij gebrek daaraan wandelingen in de opene lucht — dat men zich niet dadelijk moest laten afschrikken door slecht weer, waaraan de lijder zich spoedig gewend — wanneer hij zien zal (als hij niet in het laatste tijdperk der tering verkeerd) dat daardoor de krachten schielijk aanwinnen. Hij verhaalt hier nog verscheidene voorbeelden van tering die daardoor hersteld zijn.

Met het zoo even gemelde strookt ook zeer de ondervinding van den Amerikaanschen beroemden geneesheer en hoogleeraar B. RUSH in zijne *Med. observ. and inquiries* (ik heb het eerste deel in de hoogd. vertaling) p. 212. *Freymuthige Gedanken über die Ursachen und*

Heilung der Lungensucht. In deze uitmuntende verhandeling bewijst hij eerst, dat de wilden, en ook de eerste aanbouwers in *Noord Amerika* die zich met den landbouw, jagen en vellen van bosschen bezig houden, en zich aan alle weer en wind bloot stellen, en daardoor krachtig en sterk worden — dat landlieden minder als stedelingen — dat smeden, scheepstimmerlieden, en alle die met eene sterke aanstrenging van krachten in de opene lucht werken, minder als die binnen huis werken — minder aan tering onderworpen zijn, als voornamen en geleerden die een zittend leven leiden. Hij besluit daaruit dat aanhoudende beweging nuttig is, om deze ziekte voor te komen en te genezen, daar hij ondervonden had, dat zonder deze niets duurzaam had geholpen. Hij oordeelt dat schommelen en andere bewegingen het meeste nut doen en bewijst dat door voorbeelden, In den *Amerikaanschen* oorlog had hij drie voorbeelden gezien van menschen, welke eene gevormde tering hadden, en die door de werkzaamheden en ongemakken van het soldaten-leven volkomen hersteld waren — alle drie menschen waren te voren door hem behandeld. Een dezer lijdens was een zoon van een landman uit *Newjersey*, dien men als een laatst middel eene zeereis liet doen — het schip werd door een Engelsch schip genomen, hij werd genoodzaakt

alle werk als een matroos te doen: nadat hij op deze wijze twee en twintig maanden ge- diend had, ontvlugtte hij, trad te *Boston* aan land, en kwam te voet vierhonderd mijlen ver aan zijn vaders huis volkomen genezen.

Dr. WAJ van *Willington* verhaalde hem, dat een zeker man zoo erg aan de tering was, dat geene middelen hem konden helpen, hij genas door den arbeid die vereischt werd om eene nieuwe hut, in eene nieuwe *Colonie* in *Pensylvanien* aan te leggen.

Dr. LATOUR was reeds langen tijd met hoest en bloedspuwing gekweld geweest, hij werd heelmeeester in het leger, en diende in hetzelfde tot aan het einde van den oorlog. Zoolang hij in het veld was, was hij van alle kwalen bevrijd — maar kreeg die weder zoodra hij de praktijk in eene stad uitoefende. Daar eene spaarzame leefregel hem niet hielp, begon hij als een gezond mensch te eten en te drin- ken, en kreeg daardoor weder eene tamelijke gezondheid. Behalve nog vele andere voor- beelden, verhaalt hij een geval, hem door FRANKLIN medegedeeld, van een schoenmaker, die door zijn zittende levenswijze de tering kreeg, en door postillon te worden herstelde — tot zijn schoenmaken naderhand weder- kerende kreeg hij dezelfde ziekte weder — hij herstelde weder door het beroep van postillon te hervatten, en in alle weer en

wind honderd en veertig mijlen af te doen, hetwelk hij nu sedert dertig jaren had uitgehouden (in een aanhang van den vertaler word deze behandeling ook door vele voorbeelden van andere schrijvers nader aangedrongen. Bij toeval voor eenige dagen met een zeer geloofwaardig man over deze behandeling sprekende verhaalde hij mij, dat hij een Predikant had gekend, die zich door te veel werken en studeren eene volkomene tering had op het lijf gehaald. Een daar wonende heelmeeester hem ontmoetende, zeide, indien hij zijn raad wilde opvolgen, hem in drie weken te zullen genezen — gretig werd deze raad aangenomen en ook stipt gevolgd — die bestond hierin — alle hoofdwerk volstrekt te staken, van 's morgens tot 's avonds in de opene lucht te arbeiden en bij regenachtig weer in huis te timmeren, 's morgens en 's avonds biersoep en 's middags gebraden of gerookt vleesch te eten — na drie weken kwam de heelmeeester terug en vond den Predikant hersteld, en deze herstelling bevestigde zich in het vervolg. — Mijn vriend voegde hierbij, dat hij dit geval aan een Notaris verhaald had, die in dezelfde omstandigheid was en op dezelfde wijze ook volkomen was genezen p. 232.

De groote SYDENHAM had (zoo als bekend is ook veel op in deze ziekte met paardrijden

in de opene lucht. Hij zegt, (*diss. Epist. ad
GUIL. COLE p. 274 en 75.*)

» *Neque magis Hypochondriacis prodest hoc
» exercitii genus, quam Tabidis Phthisicisque,
» quorum nonnulli mihi sanguine juncti multum
» terrarum equo vectore peragrantes, ex meo con-
» silio, sanitati sunt restituti; cum certo sciam
» me vel Medicamentis quantivis pretii, aut aliá
» methodo, quaecunque demum ea fuerit, nihil
» magis iisdem proficere potuisse, quam si multis
» verbis hortatus fueram, ut recte valerent. Neque
» in levioribus tantum malis, crebrá tussi et
» macie stipatis, id remedium obtinuit, sed et in
» Tabe tantum non deploratá, ubi nocturnis sudo-
» ribus jam etiam accesserat Diarrhoea ista supe-
» riùs dicta, quae Phthisi confectis mortis
» praenuntia solet esse, atque adeò utplurimum
» ultima rerum linea. Verbo dicam. Quantum-
» cunque exitialis Phthisis et sit et audiat,
» utpote quá intereunt duo ferè Trientes eorum
» quos morbi Chronici jugulant, hoc tamen sanctè
» assero, quòd neque Mercurius in Lue Venerea,
» neque Cortex Peruvianus in Intermittentibus
» efficaciores extent, quam in Phthisi curanda
» exercitium jam laudatum; modo aeger curet,
» ut linteamina lecti probè fuerint arefacta, atque
» etiam ut satis longa itinera emetiatur. Attamen
» hoc notandum quod vitae ἀκμήν praetergressis
» multo diutiùs in hoc exercitio persistendum,
» quàm infra istam aetatem positis. Atque hoc*

» *multiplīci experientīā, quae vix me fefellit*
 » *unquam, didici: Et licet equo vehi Phthisicis*
 » *praecipue conferat, tamen et itinera curru*
 » *facta mirandos sanè effectus quandoque edide-*
 » *runt.* «

RICHTER (Ther. IV p. 615.) schijnt met het paardrijden minder op te hebben, daar hij zegt dat het paardrijden wel in de knobbelige tering door de bevordering der *absorptie* en verdeeling der knobbels kan dienen, maar dat men daarmede voorzigtig zijn moet — dat het *in pleuritis occulta* nadeel kan doen — maar dat zeker ook de beweging in de ruime lucht veel goed kan te weeg brengen.

Wat nu mijne ondervinding daaromtrent betreft moet ik zeggen, dat ik van oordeel ben, dat men veel verstand en ondervinding zal noodig hebben om de gevallen te onderscheiden, waarin deze of geene behandeling kan te stade komen. Ik geloof niet, dat in de *plethorische tering*, die van HUFELAND de galloppeerende tering genoemd wordt, noch ook in de onlangs door GAITCHEL beschrevene *consumptio spinalis* nuttig kan zijn. (MOLL en ELDIK *Tijdschr. Supplem T. II 3 st. p. 200*). In beide denk ik, dat de *antiphlogistische* geneeswijze moet gebezigd worden, en dat eene versterkende behandeling hier niet zelden den dood verhaast.

Niet minder nadeelig oordeele ik die behandeling in de *catarrhale* en *active pituitouse* tering bij jonge menschen, waarover men GRANT over de koortsen in zijn hoofddeel over de *catarrhale constitutie* moet nalezen. Ik heb in de laatste daarvan de schadelijke gevolgen gezien: voor vele jaren behandelde ik een huisgezin, waarin alle kinderen min of meer aanleg tot erfelijke tering hadden. Een meisje van 18 jaren verloor ik daaraan ondanks alle aangewende middelen — ik hield de ziekte bij een ouder broeder die ook altijd hoeste en opgaf en steeds een sukkelend leven leidde, lang dragende, eindelijk, nadat hij zijne jonge vrouw had aangestoken, die voor hem aan de tering stierf, kwam hij ook eindelijk nog daaraan om. Dan eene andere zuster, zoo het scheen een volbloedig blozend meisje kreeg alle voorjaar eene zware verkoudheid, niet zelden verzelde deze verkoudheid eene goedaardige anderendaagsche koorts, die ik altoos zacht liet afslijten, welke ook, zoo als GRANT te regt aanmerkt de hoest bij haar voor een tijd wegnam. Eens in het voorjaar van huis gaande, waarschuwde ik den geneesheer, die ik wist dat aan het huis, waar zij heen ging, de praktijk uitoefende, en een groot liefhebber van de kina was, om wanneer zij wederom de koorts mogt krijgen geen kina te geven. Dit gebeurde evenwel en de

arts gaf haar kina met yslandsche mos met dat gevolg, dat zij met eene duidelijk gevormde tering te huis kwam, verzeld van eene geweldige heete koorts met opwerping van eene menigte etter, waaraan zij binnen zeer weinig weken geheel uitgeteerd stierf. GRANT merkt te regt aan, dat dikwijls eene voorjaarskoorts aan zich zelf overgelaten in zulke gestellen de ontwikkeling der tering voorkomt, en FERRIAR dat de tering in landen waar *intermitterende* koortsen gewoonlijk voorkomen zeldzaam is, en dat omgekeerd ook tering meestal *intermitterende* koortsen uitsluit.

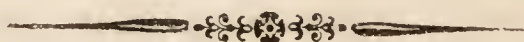
Aan den anderen kant geloof ik, dat men verkeerdelijk doet deze behandeling in alle gevallen geheel te verwerpen, en de bloedontlastingen en de geheele *antiphlogistische* en verzwakkende behandeling tot het laatste tijdperk door te zetten, en ik heb door deze verkeerde behandeling dikwijls den dood zien verhaasten.

Het is wel zeker, dat wanneer er eene sterke *expectoratie* van etter, en er een *atonische* staat van de longen niet alleen, maar ook van het geheele gestel plaats heeft daardoor de ziekte vermeerderd, en de dood daardoor verhaast wordt. In dezen *atonischen* staat, die een geoefend geneesheer gemakkelijk herkent, doen *balsamica*, *Lichen*, *Cortex*, *Phellandrium*, en zelfs onze inlandsche *balsamische kruiden*

als *veronica*, *millefolium* en vooral het rijkelijk gebruik van de versche bladen van de *hedera terrestris*, nog nu en dan wonderen, en ik ben niet vreemd van te gelooven, dat die gevallen, welke door SALVADORI, RUSH en AMELUNG zoo gelukkig behandeld zijn, hiertoe moeten gebragt worden. Ik ben van oordeel, dat in dezen staat der ziekte een langzame en voorzigtige overgang van matige tot sterkere beweging, en de heilzame inademing van eene zuivere en versterkende lucht, dat akkerbouw, en de inademing van de lucht van versch omgeploegde aarde — dat het paardrijden, schommelen, rijden in een wagen, wandelen, afleiding en vervrolijking, eene heilzame werking op de longen en het geheele gestel kunnen uitoefenen; ook schijnen in dit geval zeereizen, de versterkende kracht der zeelucht, enz. in die gevallen nut te doen.

Wat nu in dezen mijne eigene ondervinding betreft, moet ik bekennen zelden, als in de bovenaangehaalde gevallen gevormde teringen te hebben kunnen genezen, en dat ik de behandeling van RUSH (zoo als van zelve spreekt) niet heb kunnen opvolgen, — intusschen heb ik ook buiten mijn toedoen, dezelve zien gelukken. Verscheiden jaren geleden was hier aan de Academie een jong mensch, die eene longtering kreeg. Nadat hij aan zijne ongesteldheid eenige maanden in zijn huis had

doorgebracht, kwam hij hier terug om den graad van Med. D. te nemen. Hij was tot op het gebeente vermagerd, *expectoreerde* eene menigte ware etter, was koortsig, en had alle teekenen van eene tering in het laatste tijdperk. — Na zijne bevordering zette hij zich neer in een *Munstersch* dorp en herstelde volkomen. Ik zag hem eenige jaren daarna te *Munster*, en ik vroeg hem wat hij tot zijne herstelling had gedaan — hij antwoordde mij, dat hij langzaam beginnende, eindelijk door aanhoudende en sterke beweging in de opene lucht, en het gebruik van een *decoct. C. Peruv.* met *Lichen Island.* langzamerhand hersteld was en geen spoor zijner ziekte had overgehouden, en er gezond en welgevoed uitzag. Ik kenne vele jonge lieden, die hier aanmerkelijke aanvallen van *haemoptisis*, ja zelfs herhaalde reizen kregen, die in de praktijk komende, zich met sterke beweging aan alle weer en wind bloot stelden, gezond en sterk wierden, en geene tering, daar ik voor vreesde, kregen. Ik heb dat zelve ook bij verscheiden landlieden waargenomen, aan den anderen kant moet ik bekennen dat dit op verre na altijd het geval niet is geweest, daar ik ook verscheiden van mijne geachte toehoorders, die eene drokke praktijk kregen, aan de tering heb zien sterven.

VIII.

METASTASEN IN DEZE ZIEKTE.

Merkwaardig is het, dat de tering zich dikwijls verbergt onder den vorm van eene geheel andere ziekte. — Ik zoude daarover eene geheele verhandeling kunnen schrijven, dan dit is mijn oogmerk niet, ik wilde alleen over het een en ander eenige korte wenken geven.

Volgens ABERCOMBIE verbergt zij zich onder de vorm van eene ziekte van de maag en moeilijke spijsvertering, zonder merkbare aandoening van de borst (WILSON PHILIP in HORN'S *Archiv* 1818 Julij p. 269).

Somtijds wordt de ziekte in eens als het ware in haren loop gestuit, en vertoond zich onder een anderen vorm. Zeer bekend is het geval door R. MEAD verhaald van een meisje, hetwelk alle teekenen van vergevorderde tering had, wanneer zij waanzinnig werdt, waarna alle toevallen dezer ziekte ophielden, dan toen de bewustheid wederkeerde, ging de tering haren gang en zij stierf daaraan.

Men vind daarvan vele andere voorbeelden. CASPER (*Characteristik der Francös. Medicin mit vergleichenden Hinblicken auf die Englische* p. 409).

»Zuweilen hängt die Intermittenz von einer
 »Verbindung der psychisen mit einer körperlichen
 »Krankheit ab, die einander in ihren Vertreten
 »abzulösen scheinen. Ich kannte in die Salpe-
 »triere eine Frau von 32 Jahren, bei welcher
 »eine ausgebildete Phthisis und Rasernei zoo regel-
 »mässig abwechseln das sie ganz vernunftig ist,
 »wann die Schwindsucht lebhaft auftritt, und
 »umgekehrt man kein phthisisches Zeichen wahr-
 »nimmt wann die Rasernei ihre paroxysmen
 »hat. — In der Salpetriere sah ich noch als re-
 »convalescentin eine Frau die viele Jahren rasend
 »gewesen war; im letzten Winter hatte sie
 »sich durch das Bahrfusslaufen im Schnee die
 »Fusse stark erfroren; diese wurden gan-
 »grenisch, fielen ab, und die Krankheit war
 »geheilt. B. RUSH had ook twee maal de tering
 met waanzin verwisseld gezien (T. II p. 39.)
 in welke de hoest en *expectoratie* geheel op-
 gehouden waren gedurende de waanzin. — In
 eene van deze gevallen kwamen de toevallen
 van tering voor den dood van den lijder weder.
 Hij had ook twee gevallen gezien in welke de
 terugkomst van de rede na waanzin schielijk
 gevolgd werd door eene doodelijke tering.
 Dezelfde schrijver verhaalt voorbeelden van
rheumatismus, *podagra*, *kiespijn*, *dyspepsie*,
uitslagen met tering afwisselende. De ge-
 leerde AUTENRIETH beschrijft naauwkeurig den
 loop en toevallen van eene bijzondere soort van

tering, na het onvoorzigtig wegnemen van het schurft. (*Versuche für die Praktische Heilkunde aus den Anstalten von Tübingen* 1807. I. 2 Heft p. 262). — Belangrijk is ook de beschrijving van ABERCROMBIE medegedeeld van Dr. STUER (*in the Transact. of the Med. Soc. of Edinb.* van eene aandoening der hersenen in deze ziekte (zie NASSE EN ROMBERG in HORN *Archiv.* 1822 T. I p. 96).

Nimmer heb ik echter zulk eene bijzondere *metamorphose* van tering waargenomen als bij een mijner naaste bloedverwanten. Ik zal de lange geschiedenis der ziekte, die ik uit zijne brieven en uit die van zijn geneesheer opgemaakt heb, slechts met een kort woord aanstippen. Van een gezond bloedrijk gestel, at en dronk hij veel en meestal zware en vette spijzen — hij kreeg daarop op zijn 60 jaar *dyspepsie*, zware pijnen in de maag en ingewanden met vermagering en slapeloosheid. Toen hij vruchteloos vele geneesmiddelen gebruikt had, werd hem door zijn geneesheer ook met mijne goedkeuring het *spa-water* aangeraden. — Gedurende veertien dagen gebruikte hij aan de bron de *Geronsterre* gevoegd bij paardrijden, hetwelk hem volkomen herstelde — het paardrijden met een matig dieet aanhoudende bleef hij gedurende het volgende jaar wel — dan nu keerden de toevallen van *dyspepsie* weder, en niettegen-

staande het koude en slechte zomer reisde hij wederom naar *Spa*, dan deze keer bekwam hem deze *cure* zeer slecht. Hij kreeg, zoo als men meende eene zware verkoudheid met oppressie op de borst, en somtijds met ontlasting van bloed, hetwelk alles bedaarde door kleine aderlatingen en eene *antiphlogistische* behandeling. — Op eens echter kreeg hij 's nachts trekkingen in armen en beenen, die volkomen na *Chorea Sti Viti* geleken — bij *paroxysmen* terug keerden, en alle toevallen van de borst en *dyspepsie* voor een tijd schenen te hebben weggenomen, zoodat de Medicus mij verzekerde dat dit niet anders, dan een uitwerksel van eene *rheumatische* stof was, en dat de zieke voor het overige zeer wel zijnde, wel in den zomer zoude herstellen. Dan in den winter veranderden de toevallen en nu werdt de tong aangedaan, zoodat die niets deed als klapperen in den mond, en hij het met vreeselijke ontstelling van het aangezicht luidkeels moest uitschreeuwen — ofschoon hij zulke *accessen* gedurig des daags had, waren deze even als de vorige des nachts het ergste. Hij kreeg nu wederom lust om naar *Spa* te gaan, en volbragt ook deze reis in kleine dagreizen, dan daar de *Spasche* Doctor hem aanstonds zeer hard aantaste, en hem veel water en tevens *douches* liet gebruiken, werd hij daardoor zoo zwak, dat hij geheel van het eten

afraakte, niets kon verdragen en door een ander geneesheer alleen door de *Tinct. Digitalis* wederom zoo verre op de been geraakte, dat hij met moeite naar *Holland* kon reizen. — Daar gekomen, was er een duidelijke *phthisis ulcerosa* met opgeven van *copieuse* stinkende etter — door ezelinnen melk, een *decoct. Lich. Island.* met *cortex* kwam hij weer iets bij, zoodat hij met een jagt naar huis vertrok, dan de reis, die langdurig was, verzwakte hem zoo zeer, dat hij de tweede dag na zijne te huis komst overleed.

Bij den Uitgever dezes zijn de navolgende werken van denzelfden Schrijver ook gedrukt, en alom te bekomen:

E. J. THOMASSEN à THUSSINK, Algemeen overzicht der Epidemische ziekte, welke in het jaar 1826 te Groningen geheerscht heeft, à *f* 0 - 80.

Geneeskundige waarnemingen, bevattende eene verhandeling over de Mazelen en over de Sulphas Chinini, met het portret des Schrijvers, à *f* 2 - 70.

Geneeskundige waarnemingen, gedaan in het Nosocomium Academicum te Groningen, gedurende het jaar 1808-1809, à *f* 2 - 40.

